

Alain Touraine

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ: ΕΙΔΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ Ή ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ;

1. Εισαγωγή

ΠΟΡΕΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ —ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ΩΣ λειτουργική ανάλυση των κοινωνικών συστημάτων— να ενσωματώσει τη μελέτη των κοινωνικών κινήματων ή θα έπρεπε αντίθετα να επιχειρηθεί η ανασυγκρότηση της κοινωνιολογίας από την ανάλυση των κοινωνικών κινήματων; Η δεύτερη επιλογή ανοίγει δύο διαφορετικές κατευθύνσεις. Η πρώτη θεωρεί αναγκαίο να εγκαταλείψει εντελώς την ιδέα του κοινωνικού συστήματος. Σύμφωνα μ' αυτή την άποψη το καθενί υπόκειται σε σταθερή αλλαγή και τα κοινωνικά κινήματα είναι οι δράστες της αλλαγής. Η δεύτερη, ωστόσο, θεωρεί σημαντικό να διατηρήσει την ιδέα του κοινωνικού συστήματος αλλά σε μια ανασυγκροτημένη μορφή, η οποία προέρχεται από την ανάλυση των κοινωνικών κινήματων στο πλαίσιο του πολιτιστικού χώρου τους και των μορφών της θεσμοποίησης των συγκρούσεών τους.

Είναι έτσι λοιπόν αναγκαίο να διακρίνουμε τρεις τουλάχιστον τύπους σύγκρουσης. Προτείνω να αποκαλούμε εκείνες τις συγκρουσιακές δράσεις που μπορούν να χαρακτηριστούν ως αμυντικές συλλογική συμπεριφορά. Αυτές επιχειρούν ν' αποκαταστήσουν ένα άρρωστο στοιχείο του κοινωνικού συστήματος ή να το προσαρμόσουν· αυτό μπορεί να αφορά μια αξία, έναν κανόνα, μια σχέση εξουσίας ή την κοινωνία ως όλο. Εάν από την άλλη πλευρά οι συγκρούσεις αναλύονται ως μηχανισμοί, που τροποποιούν αποφάσεις ή ολόκληρα συστήματα λήψης αποφάσεων, δηλαδή ως παράγοντες αλλαγής όπως οι πολιτικές δυνάμεις με την ευρύτερη σημασία του όρου —προτείνω να μιλάμε για κοινωνικούς αγώνες. Εάν, ωστόσο, οι συγκρουσιακές δράσεις ζητούν ν' αλλάξουν τις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας σε καθοριστικές πολιτιστικές περιοχές —όπως η παραγωγή, η επιστήμη και οι ηθικές αξίες— προτείνω τότε να χρησιμοποιούμε τον όρο κοινωνικά κινήματα. Μια διαφορετική κατάταξη είναι φυσικά δυνατή. Θεωρώ, ωστόσο, ότι οι έννοιες που χρησιμοποιούνται εδώ είναι εγγύτερες στη σύγχρονη πρακτική. Σ' όλες τις περιπτώσεις είναι ουσιαστικό ότι οι τρεις αυτές προσεγγίσεις, μέσω των οποίων κατασκευάζεται μια σφαίρα παρατηρήσιμης πραγματι-

κότητας, διαφοροποιούνται ξεκάθαρα. Η κάθε μία, φυσικά, σύγκρουση μπορεί να απαιτεί την εφαρμογή της μίας, των δύο ή και των τριών αναλυτικών μορφών. Αυτός είναι ο λόγος που οι κοινωνιολογικές αναλύσεις δεν μπορούν να αντικαταστήσουν την ιστορική ανάλυση, που ζητά να συλλάβει τη σύγκρουση σ' όλη της την πολυπλοκότητα.

2. Κοινωνικά κινήματα

Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΣΥΛΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ ΩΣ Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ σε μια κατάσταση που προσδιορίζεται ως ένα ολοκληρωμένο ή ανολοκληρώτο κοινωνικό σύστημα. Οι αγώνες από την άλλη πλευρά υποδηλώνουν μια στρατηγική αντίληψη του μετασχηματισμού, χωρίς την αναφορά σ' ένα σύστημα επαρκώς ικανό να διατηρήσει την ισορροπία και την ολοκλήρωσή του. Ο μετασχηματισμός είναι εδώ η απάντηση σ' αλλαγές στο περιβάλλον ή στις τάσεις μεταξύ των δρώντων. Οι αγώνες δεν παρουσιάζονται έτσι ως απαντήσεις αλλά ως πρωτοβουλίες οι οποίες δεν μπορούν ούτε να κατασκευάσουν ένα κοινωνικό σύστημα αλλά ούτε και έχουν μια τέτοια πρόθεση. Γι' αυτό η αντίληψη των κοινωνικών αγώνων συνδέεται περισσότερο ή λιγότερο άμεσα με αντιλήψεις μιας κοινωνίας σαν αγορά ή σαν αρένα. Μεταξύ ανταγωνισμού και πολέμου υπάρχει μια ολόκληρη σειρά στρατηγικών σύγκρουσης, αλλά καμιά από αυτές δεν κυβερνάται από την ιδέα ενός κοινωνικού συστήματος που προσδιορίζεται από αξίες, κανόνες και θεσμούς.

Γίνεται έτσι φανερό ότι κατά τη μετάβαση από τη συλλογική συμπεριφορά στους κοινωνικούς αγώνες η αναφορά στην κοινωνία εξαλείφεται: οι συγκρούσεις δεν συλλαμβάνονται πλέον ως απαντήσεις. Η μετάβαση στα κοινωνικά κινήματα, ωστόσο, αποκαθιστά το σύνδεσμο μεταξύ συλλογικής δράσης και κοινωνικού συστήματος αλλά σε μια αντεστραμμένη μορφή. Ας πάρουμε ένα παράδειγμα: ένα κίνημα ξεκινά σ' ένα εργοστάσιο γύρω από την απαίτηση της κατάργησης των διαφορών στους μισθούς μεταξύ εργατών με ανάλογα προσόντα. Αναλυτικά αυτό είναι ένα απλό παράδειγμα συλλογικής συμπεριφοράς. Ή απαιτούν οι απασχολούμενοι να έχουν μεγαλύτερο λόγο στις αποφάσεις που αφορούν το χώρο εργασίας: αυτός είναι ένας κοινωνικός αγώνας. Η οργανωτική δομή μιας εταιρείας δεν μπορεί να συλληφθεί ως μια καθαρή έκφραση της τεχνικής ορθολογικότητας, αλλά κι εξίσου δεν μπορεί να συλληφθεί ως το άμεσο αποτέλεσμα του συσχετισμού δυνάμεων που αλλάζει σταθερά. Όπως έδειξε και μια σειρά κλασικών έργων, στη βιομηχανία οι ιδιοκτήτες κεφαλαίου μετέφεραν την εξουσία τους από την περιοχή των πωλήσεων στις συνθήκες εργασίας: υποβάλλουν τους εργάτες στο εργοστάσιο σε μία αυταρχική, συλλογική οργάνωση της εργασίας.

Το εργατικό κίνημα παλεύει εναντίον αυτής της κυριαρχίας. Ζητά να μεταφέρει τον έλεγχο της οργάνωσης της εργασίας και του πλούτου που παράγεται από τη βιομηχανική οικονομία στους εργάτες ή την κοινωνία ως όλο. Αυτό σημαίνει ότι οι οργανωτικές μορφές των εταιρειών μπορούν να συλληφθούν ως το αποτέλεσμα των

κοινωνικά δρώντων. Οι δράστες αυτοί χαρακτηρίζονται τόσο από τις σχέσεις τους με την κυριαρχία όσο κι από την κοινή συμμετοχή τους σε βασικές πολιτιστικές αξίες. Στο παράδειγμά μας η κεντρική αξία είναι η πρόοδος που δημιουργείται από το παραγωγικό έργο. Αυτή είναι η βάση των συγκρούσεών τους. Ας πάρουμε ως ένα ευρύτερο παράδειγμα, το αντιιμπεριαλιστικό κίνημα ειρήνης και το πολιτικό οικολογικό κίνημα, που πολλά από τα μέλη του θέλουν να επιταχύνουν τη μετάβαση από μια κοινωνία που βασίζεται στην ενέργεια σε μια που βασίζεται στην πληροφορία και την επικοινωνία. Αποκρούουν την επέκταση της τεχνοκρατικής εξουσίας στα μέσα της πληροφορίας και της εν γένει παραγωγής, μέσω των οποίων δημιουργούνται και επιβάλλονται μορφές κατανάλωσης, ζωής και αναγκών.

Ένα κοινωνικό κίνημα τοποθετείται, κατά συνέπεια, μεταξύ πολιτιστικών αξιών και κοινωνικών μορφών οργάνωσης. Αυτή η μεθοδολογική προσέγγιση διακρίνεται έτσι σαφώς από δύο άλλες προσεγγίσεις που επικρατούν σήμερα. Η πρώτη, που μπορεί να οριστεί ως λειτουργική, θεωρεί ως δεδομένο την προκείμενη της λειτουργίας ενός συστήματος σύμφωνα με μια κεντρική αρχή, που είτε είναι αξίες, κέρδος, εξουσία ή εθνικές ιδιότητες. Η δεύτερη προσέγγιση προέρχεται από τις σχέσεις εξουσίας μεταξύ δρώντων που έχουν αντίθετα συμφέροντα. Όπως με την αγορά ή τον πόλεμο αυτή δεν αποκλείει τις ανοιχτές συγκρούσεις ή τις διαπραγματεύσεις. Η αντίληψη μιας κοινωνικής ζωής που είναι η βάση της μεθοδολογικής προσέγγισης στα κοινωνικά κινήματα δηλώνει από την άλλη πλευρά ότι τα οικονομικά, επιστημονικά και ηθικά πρότυπα μπορούν να μετασχηματιστούν σε κοινωνικές μορφές οργάνωσης μέσω μιας κεντρικής κοινωνικής σύγκρουσης. Αυτά τα πρότυπα, τα οποία ονομάζω «ιστορικότητα» καθοδηγούνται κι ελέγχονται κατ' ανάγκη από μια περιορισμένη κοινωνική κατηγορία, δηλαδή την κυρίαρχη τάξη. Αυτό δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι τα πολιτιστικά μοντέλα είναι απλά ιδεολογίες που εκφράζουν τα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης. Η καλύτερη απόδειξη για το αντίθετο είναι ότι τα κοινωνικά κινήματα —που συνίστανται από κοινωνικά εξαρτημένες κατηγορίες, που στόχος τους είναι να καταπολεμήσουν την εξουσία της κυρίαρχης τάξης— προσανατολίζονται στα ίδια πολιτιστικά πρότυπα. Το εργατικό κίνημα εμφανίστηκε μόνο όταν εγκατέλειψε την απόρριψη της βιομηχανίας χάριν μιας αντικαπιταλιστικής τοποθέτησης. Η αδυναμία των κινήματων αντι-κουλτούρας στην εποχή μας μπορεί να ειπωθεί κατά τον ίδιο τρόπο. Αυτά μπορούν να είναι φορείς κοινωνικών κινήματων για αρκετό καιρό αλλά μόνο στη βάση σοβαρών παρανοήσεων. Εξαφανίζονται —συνήθως γρήγορα— ή προσλαμβάνουν νέες σημασίες —κι εξαιτίας αυτού εξασθενίζουν σοβαρά τα νέα κοινωνικά κινήματα— έως ότου επανεμφανιστούν, συνήθως σ' ένα υποτονικότερο επίπεδο δράσης, που τα διαφοροποιεί αργά και προοδευτικά από τις συλλογικές συμπεριφορές και τους κοινωνικούς αγώνες.

Το κοινωνικό κίνημα, όπως καθορίστηκε εδώ, δεν είναι ποτέ μια απάντηση σε μια κοινωνική κατάσταση. Αντίθετα, η κοινωνική κατάσταση είναι το αποτέλεσμα της σύγκρουσης των κοινωνικών κινήματων. Τα κοινωνικά κινήματα μάχονται για τον έλεγχο των πολιτιστικών προτύπων, της «ιστορικότητας». Η σύγκρουση μπορεί να οδηγήσει στη διάλυση του πολιτικού συστήματος ή αντίθετα σε θεσμικές μεταρρυθ-

μίσεις, που τότε εκφράζονται στις καθημερινές κοινωνικές και πολιτιστικές μορφές οργάνωσης και στις σχέσεις κυριαρχίας. Ένα κοινωνικό κίνημα είναι κατά συνέπεια εκείνη η μορφή συγκρουσιακής δράσης, που μετασχηματίζει τα πολιτιστικά πρότυπα —ένα βασικό πεδίο της ιστορικότητας— σε κοινωνικές μορφές οργάνωσης. Αυτές οι κοινωνικές μορφές οργάνωσης χαρακτηρίζονται τόσο από καθολικούς πολιτιστικούς κανόνες όσο και από κοινωνικές σχέσεις κυριαρχίας. Μια τέτοια αντίληψη της κοινωνικής ζωής είναι ασυμβίβαστη με την έννοια της «κοινωνίας». Αυτή δεν μπορεί πλέον να καθορίζει το αντικείμενο της κοινωνιολογίας. Γι' αυτό μπορούμε να μιλάμε για «κοινωνία» μόνο όταν διατηρούμε την ύπαρξη μιας αρχής, που συνέχει την ολότητα της κοινωνικής ζωής αλλά είναι υπερβατολογική ως προς αυτή. Η έννοια της κοινωνίας είναι στην πραγματικότητα μόνον η αφηρημένη μετάφραση της ιδέας της μοντερνικότητας που αντιμετωπιζόταν ως κεντρική από την κοινωνική σκέψη του δέκατου όγδοου και δέκατου ένατου αιώνα. Η ιδέα αυτή αποδείχτηκε ότι είναι τόσο σημαντική και ισχυρή ώστε καθόρισε την κλασική κοινωνιολογία, όπως θα μπορούσε να ονομαστεί.

Αντίθετα προς τη συλλογική συμπεριφορά και τους κοινωνικούς αγώνες η έννοια του κοινωνικού κινήματος απαιτεί μια πλήρη αντιστροφή της κλασικής κοινωνιολογίας. Αυτή η αντιστροφή οδηγεί από μια κοινωνιολογία της κοινωνίας σε μια κοινωνιολογία της δράσης, που βασίζεται στη γνώση των πολιτιστικών προσανατολισμών και των κοινωνικών κινημάτων. Εφόσον κατά τη γνώμη μου η έννοια της κοινωνίας και της κλασικής κοινωνιολογίας καθαυτής έγινε ακόμη πιο αδύναμη, είναι φανερό ότι αυτό οδηγεί σ' ένα σταυροδρόμι. Από τη μια πλευρά οδηγεί σε μια κοινωνιολογία της καθαρής αλλαγής, στην οποία οι κοινωνικοί αγώνες γίνονται ένα σημαντικό στοιχείο από την άλλη πλευρά οδηγεί σε μια κοινωνιολογία της δράσης, που βασίζεται στις έννοιες «πολιτιστικά πρότυπα» και «κοινωνικά κινήματα». Η δυναμική της κοινωνιολογίας, ή τουλάχιστον ενός μεγάλου μέρους των θεωρητικών της συζητήσεων, μπορεί ν' αντιμετωπιστεί ως ανταγωνισμός, σύγκρουση και συμβιβασμός μεταξύ αυτών των τριών βασικών κατευθύνσεων, που καμιά τους δεν είναι πιθανό ν' αποκλείσει τις άλλες δύο.

Κανένα κοινωνικό κίνημα δεν μπορεί να καλύψει σήμερα όλες τις συγκρούσεις και τις δυνάμεις κοινωνικής αλλαγής. Η σφαίρα των κοινωνικών αγώνων διαχωρίζεται όλο και περισσότερο από εκείνη των κοινωνικών κινημάτων —μια τάση που μπορεί ν' αντιστραφεί σ' άλλες κοινωνικές καταστάσεις. Η συλλογική συμπεριφορά γίνεται όλο και περισσότερο αμυντική και πλησιάζει αυτό που ονόμασα *αντικινήματα*. Η επιτάχυνση της κοινωνικής αλλαγής προκάλεσε σχεδόν παντού μια μαζική αναζωπύρωση των κοινωνικών συγκρούσεων και των συλλογικών δράσεων, που μάχονταν στο όνομα της κοινωνικής και πολιτιστικής ολοκλήρωσης μιας κοινότητας. Αυτή η ακραία απόκλιση μεταξύ κοινωνικών κινημάτων, κοινωνικών αγώνων και συλλογικής συμπεριφοράς προσστατεύει την κοινωνιολογία, συγκροτημένη γύρω από την έννοια των κοινωνικών κινημάτων, από τον κίνδυνο να γίνει μια φιλοσοφία της ιστορίας. Δεν είναι πλέον δυνατό να τοποθετήσουμε την κοινωνιολογική ανάλυση σε μια εξελικτική αντίληψη, η οποία οδηγεί από το παραδοσιακό στο μοντέρνο, από τη μηχανική στην

οργανική αλληλεγγύη, από την κοινότητα στην κοινωνία. Επιπλέον η κατάρρευση της ηγεμονικής θέσης των κεντρικών καπιταλιστικών χωρών μας απαγορεύει να αναγορεύουμε την ιστορικότητά τους και τα κοινωνικά κινήματά τους σε οικουμενική ιστορία, τα στάδια της οποίας πρέπει αναγκαστικά να επαναληφθούν από όλες τις άλλες κοινωνίες.

Αυτό οδηγεί σ' ένα ρήγμα με την κλασική ιδέα που ταυτίζει τη δημιουργική παραγωγή με τα έργα της και την ιστορικότητα —καθορισμένη ως λόγο ή πρόοδο— με την κυριαρχία πάνω στη φύση μέσω της επιστήμης και της τεχνολογίας. Το αποτέλεσμα αυτού είναι ότι εισάγεται μια διαφορετική αντίληψη του υπακειμένου στην κοινωνιολογική ανάλυση, που τονίζει την απόσταση που υπάρχει μεταξύ δημιουργικότητας και έργων, μεταξύ συνείδησης και κοινωνικών μορφών. Τα πολιτιστικά πρότυπα μετασχηματίζονται σε κοινωνικές μορφές οργάνωσης ως αποτέλεσμα συγκρούσεων μεταξύ αντίθετων κοινωνικών κινήμάτων, τα οποία πρέπει επίσης ν' απελευθερωθούν από τις κοινωνικές μορφές οργάνωσης με στόχο να συσταθούν ως δημιουργικά πρότυπα. Αυτό απαιτεί αυτοστοχασμό, απόσταση και —για να χρησιμοποιήσω μια λέξη βαθιά ριζωμένη στη δυτική παράδοση— συνειδητοποίηση. Σε κάποιες εποχές η κοινωνική σκέψη τονίζει την οικονομική επένδυση και την επιστημονική παραγωγή· σ' άλλες εντούτοις εποχές κλίνει περισσότερο στη δημιουργία και την αλλαγή ηθικών προτύπων. Η απόσταση γίνεται σημαντικότερη από την επένδυση. Στην πραγματικότητα φυσικά και οι δύο πλευρές αλληλοσυμπληρώνονται, και γι' αυτό θα ήταν εξίσου επικίνδυνο να εμπλακούν στην ηθική φιλοσοφία όσο και στη φιλοσοφία της ιστορίας.

Η έννοια των κοινωνικών κινήματων δεν μπορεί να διαχωριστεί από αυτήν της κοινωνικής τάξης. Αυτό, ωστόσο, που διακρίνει το κοινωνικό κίνημα από την κοινωνική τάξη είναι ότι η τελευταία μπορεί να συλληφθεί ως μία κατάσταση, ενώ το κοινωνικό κίνημα μπορεί να είναι από μόνο του ταξικό υπακείμενο. Οι ειδικευμένοι στις ιστορικές και κοινωνιολογικές έρευνες, κυρίως στην Αγγλία, για την εξέλιξη της ζωής των εργατών, τη μελέτη του εργατικού κινήματος κατέληξαν σε μια ανάλυση του καπιταλισμού, των κρίσεων και της ευημερίας του. Κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο —μόνο σε μια περισσότερο ανεπεξέργαστη μορφή— η μελέτη των κοινωνικών και εθνικών κινήματων του τρίτου κόσμου προσδιορίζεται από αναλύσεις του ιμπεριαλισμού και του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Αυτό παρουσιάστηκε με τόσο ακραίες μορφές που ο σχηματισμός μαζικών κινήματων φαινόταν αδύνατος. Αυτό δε είχε ως επακόλουθο να δοθεί έμφαση στον ένοπλο αγώνα, είτε με τη μορφή του ανταρτοπόλεμου ή με τη μορφή του ένοπλου μαζικού αγώνα υπό την ηγεσία ενός επαναστατικού κόμματος. Τούτο μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι κοινωνικές τάξεις δεν καθορίστηκαν ως εσωτερικές κατηγορίες της κοινωνικής οργάνωσης αλλά ως κατηγορίες που τοποθετούνται μεταξύ της κοινωνικής οργάνωσης και μιας μετα-κοινωνικής τάξης. Στη βιομηχανική κοινωνία η καπιταλιστική τάξη χαρακτηρίζεται από την αντίφαση που αυτή παράγει μεταξύ φύσης και κοινωνίας, μεταξύ των φυσικών δυνάμεων παραγωγής και των δικών της συμφερόντων. Μολονότι η εργατική τάξη είναι μέρος αυτής της φύσης, ώστε η νύξη της να οδηγεί στην εξαφάνισή

της καθώς και όλων των επιμέρους κοινωνικών κατηγοριών, οι κυρίαρχες τάξεις από την άλλη πλευρά αυτοπαρουσιάστηκαν ως φορείς του λόγου, ο οποίος έφερε τον πολιτισμό στους βάρβαρους. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι κοινωνικές τάξεις αντιμετώπιζονταν πάντοτε σύμφωνα με μια θετική ή αρνητική σύνδεσή τους προς μία αρχή που βρισκόταν έξω από τις κοινωνικές σχέσεις. Έτσι δεν μπορούσαν να συλληφθούν ως κοινωνικοί δράστες. Προτιμούσαν να αυτοκαθορίζονται («αντικειμενικά»).

Από τη στιγμή που κάποιος απορρίπτει κάθε μετα-κοινωνική αρχή —και κατά συνέπεια την ιδέα μιας αντίφασης μεταξύ κοινωνίας και φύσης— γίνεται ουσιαστικό ν' αναφέρεται στις κοινωνικές τάξεις ως δράστες. Οι τελευταίες δεν ανακαλύπτουν πλέον τον εαυτό τους σε καταστάσεις αντίφασης αλλά σύγκρουσης. Θέλοντας να υπογραμμίσω αυτή τη σημαντική αλλαγή νομίζω ότι θα ήταν καλύτερα να μη μιλάμε πλέον για κοινωνικές τάξεις αλλά για κοινωνικά κινήματα: το κοινωνικό κίνημα είναι τότε η δράση μιας κοινωνικής τάξης. Η δράση είναι ταυτόχρονα προσανατολισμένη πολιτιστικά και κοινωνιο-συγκρουσιακά. Η κοινωνική τάξη προσδιορίζεται από την κυρίαρχη ή εξαρτημένη θέση της στη διαδικασία της ιδιοποίησης της ιστορικότητας, δηλαδή των ιστορικών προτύπων: οικονομικού, επιστημονικού και ηθικού. Η κοινωνική τάξη είναι η κατηγορία στο όνομα της οποίας δρα ένα κίνημα. Ένα κοινωνικό κίνημα έχει πάντοτε μια συγκεκριμένη συνείδηση: αυτό ωστόσο δεν είναι αρκετό για να επιφέρει την πολιτική οργάνωση και σκέψη ενός κοινωνικού κινήματος. Παρουσιάζονται, για παράδειγμα, τώρα συγκρούσεις στις πλέον διαφορετικές περιοχές της κοινωνικής ζωής και δείχνουν προς ένα νέο κοινωνικό κίνημα. Κι όμως το γυναικείο κίνημα, οι αγώνες για τα συστήματα υγείας, πληροφόρησης κι εκπαίδευσης δεν έχουν βρει άμεση πολιτική έκφραση ενώ το οικολογικό κίνημα σε μερικές χώρες δημιούργησε μια τέτοια έκφραση. Ακόμη και το εργατικό κίνημα δεν μπόρεσε να διατηρήσει κάποια οργανωτική ενότητα για μακρές περιόδους. Η συνύπαρξη της τρέιντινιονιστικής, συνδικαλιστικής, εκπαιδευτικής και πολιτικής δράσης δεν μας εμπόδισε να μιλάμε για εργατικό κίνημα.

3. Ειδικό θέμα ή γενική αναλυτική προσέγγιση;

Ο ΤΡΟΠΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΥΜΕ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ τα καθιστά συγκρουσιακούς δράστες της παραγωγικής και λειτουργικής διαδικασίας ενός κοινωνικού συστήματος. Αλλά δεν υπάρχουν επίσης κοινωνικά κινήματα που δρουν μόνο στο επίπεδο της κοινωνικής υπαγωγής τους; Επιπλέον: η ανάλυση των κοινωνικών κινήματων περιορίζεται σε μία συγχρονική προοπτική ή μπορεί να επεκταθεί στη σφαίρα της κοινωνικής αλλαγής; Η ίδια η πολιτιστική ανανέωση —ή η αντίσταση σ' αυτή— δεν μπορεί να είναι καθαυτή ένα κοινωνικό κίνημα, επειδή ο προσδιορισμός ενός κοινωνικού κινήματος εμπεριέχει δύο απόψεις: την αναφορά στα πολιτιστικά πρότυπα και τη συνείδηση των σχέσεων εξουσίας. Μια πολιτιστική σύγκρουση, ωστόσο, μπορεί να έχει μια κοινωνική διάσταση, επειδή τα πολιτιστικά πρότυπα δεν υφίστανται ανεξάρτητα από μορφές κυριαρχίας. Τα πολιτιστικά κινήματα καταλαμβάνουν το

ευρύ φάσμα μεταξύ καθαρών πολιτιστικών συγκρούσεων —για παράδειγμα, εντός της επιστημονικής ή καλλιτεχνικής κοινότητας— και της πολιτικής έκφρασης των κατά κύριο λόγο κοινωνικών συγκρούσεων. Προσδιορίζονται τόσο από την αντίθεσή τους στα παλιά ή νέα πολιτιστικά πρότυπα όσο και από την εσωτερική σύγκρουση μεταξύ δύο κοινωνικών μορφών μετάφρασης των αναπαριστούμενων πολιτιστικών προτύπων. Το σημαντικότερο πολιτιστικό κίνημα της στιγμής είναι το *γυναικείο κίνημα*. Από τη μία πλευρά αντιδρά στην παραδοσιακή κατάσταση της γυναίκας κι αλλάζει την αντίληψή μας για το υποκείμενο. Από την άλλη πλευρά το κίνημα διασπάται σε δύο διαφορετικές τάσεις, που πρακτικά αντιπροσωπεύουν αντίθετες κοινωνικές δυνάμεις: η πρώτη είναι μια φιλελεύθερη τάση, που μάχεται για ίσα δικαιώματα και προσελκύει υψηλότερες κοινωνικά κατηγορίες: ν' απαιτείς την είσοδο στο κοινοβούλιο ή το ιατρικό επάγγελμα έχει περισσότερο ενδιαφέρον από την είσοδο σε μια ανειδίκευτη εργασία. Η δεύτερη τάση είναι ριζοσπαστική, μάχεται μάλλον για τις ιδιαίτερες ποιότητες της γυναίκας παρά για ίσες ευκαιρίες, και δυσπιστεί προς την πρώτη επειδή την αντιμετωπίζει σαν παγίδα. Καταπολεμά έναν τύπο κυριαρχίας που είναι σεξουαλικός και κοινωνικός και συνδέει τη δράση της μ' αυτήν των εργατών. 'Η αντιπαράθεση άμεσα τη δική της φεμινιστική αντίληψη προς την τεχνοκρατική κι αρσενική αντίληψη της κοινωνικής ζωής. Τα πολιτιστικά κινήματα είναι σημαντικά ειδικά στην αρχή μιας νέας ιστορικής εποχής, όταν οι νέες απαιτήσεις και τα νέα κοινωνικά κινήματα δεν αντιπροσωπεύονται ακόμη στο πολιτικό επίπεδο αλλά ο μετασχηματισμός της πολιτιστικής σφαίρας απαιτεί θεμελιωκές διαφωνίες για την επιστήμη, την οικονομία και την ηθική.

Εκτός από τα κοινωνικά κινήματα, με την ευρεία έννοια του όρου, και τα πολιτιστικά κινήματα, τα οποία μπορούν να χαρακτηρισθούν ακριβέστερα ως *κοινωνιο-πολιτιστικά*, πρέπει να διακρίνουμε και τα *κοινωνιο-ιστορικά κινήματα*. Αντίθετα προς τα κοινωνικά κινήματα δεν ανήκουν σ' ένα ξεχωριστό πεδίο ιστορικότητας αλλά εμφανίζονται στη φάση μετάβασης σ' ένα διαφορετικό τύπο κοινωνίας. Αυτό ανταποκρίνεται σ' ό,τι αποκαλείται ανάπτυξη, που η σημαντικότερη εκδήλωσή της είναι ακόμη η εκβιομηχάνιση. Το νέο στοιχείο στα κοινωνιο-ιστορικά κινήματα είναι ότι η σύγκρουση περιστρέφεται γύρω από τη διαχείριση της ανάπτυξης. Ο κυρίαρχος δράστης εδώ δεν είναι κατά συνέπεια μια κυρίαρχη τάξη —που προσδιορίζεται πάντοτε από το ρόλο της σ' ένα σύστημα παραγωγής— αλλά μια *κυρίαρχη ελίτ*, δηλαδή μια ομάδα που ηγείται της ανάπτυξης και της ιστορικής αλλαγής και προσδιορίζεται βασικά μέσω της ηγεσίας του κράτους. Ένα κοινωνιο-ιστορικό κίνημα βρίσκεται σε σχέση συμμαχίας ή αντίθεσης προς το εκβιομηχανίζον κράτος. Είτε σε συμμαχία ή σ' αντίθεση έχουν, ωστόσο, ένα κοινό σημείο: και τα δύο πασχίζουν για ανάπτυξη και εκμοντερισμό. Η μία ομάδα θέλει ν' αναπτύξει την ικανότητα για επένδυση και κινητοποίηση του κράτους, η άλλη, εντούτοις, επικαλείται το έθνος και το λαό κι αντιτίθεται στο κράτος.

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΑ κινήματα ποτέ δεν είναι δυνατό να αντιμετωπισθούν απομονωμένα. Το εργατικό κίνημα, που προκαλεί

την κοινωνική εξουσία των ιδιοκτητών της βιομηχανίας, δεν μπορεί να διαχωρισθεί από τις απαιτήσεις και την πίεση μέσω των οποίων τα τρέιντ-γιούνιον ζητούν ν' αυξήσουν την επιρροή τους στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές αποφάσεις. Από την άλλη πλευρά το εργατικό κίνημα δεν μπορεί να κατανοηθεί μόνον ως η επιτομή των απαιτήσεων που είναι διαπραγματεύσιμες. Αντίθετα, η ύπαρξη του εργατικού κινήματος φανερώνεται από την άνοδο των απαιτήσεων που δεν είναι δυνατό να διαπραγματευθούν. Ένα τρέιντ-γιούνιον που είναι το όχημα του εργατικού κινήματος δεν μπορεί να δρα απλώς εργαλειακά με όρους οφέλους και ζημίας. Ένας συνδικαλισμός που προσανατολίζεται στην αγορά, δεν ανήκει πλέον στο εργατικό κίνημα. Το αποτέλεσμα είναι η ανάπτυξη εκρηκτικών μορφών αντίδρασης: παράνομες απεργίες, απουσιασμός, εσκεμμένη ανάσχεση στην παραγωγή, πράξεις βίας και σαμποτάζ. Όλα αυτά μαρτυρούν ένα καταπνιγμένο εργατικό κίνημα που είναι επίσης παρόν στις προσανατολισμένες στην αγορά απαιτήσεις των συνδικάτων ή όπου οι απαιτήσεις των συνδικάτων έχουν ωλόνητα θεσμοποιηθεί.

Η μελέτη, λοιπόν, των κοινωνικών κινήματων δεν μπορεί να περιοριστεί σε λίγες συγκρούσεις ή σε θεαματικά συμβάντα: ένα κοινωνικό κίνημα δεν είναι ισχυρότερο όσο πιο έκδηλη είναι η ιδεολογία του και όσο περισσότερο είναι οργανωμένο. Το αντίθετο φαίνεται να είναι πλησιέστερο στην αλήθεια. Συνηθίσαμε να μιλάμε για «τάξη καθ' εαυτή» που γίνεται «τάξη για τον εαυτό της», των κολασμένων που συνειδητοποιούνται μέσω της πολιτικής δράσης. Η «τάξη καθ' εαυτή» δεν υπάρχει, δεν υπάρχει τάξη χωρίς ταξική συνείδηση. Αυτό που πρέπει να διακριθεί είναι η συνείδηση της κοινωνικής τάξης και η πολιτική συνείδηση. Αυτό σημαίνει: η συνείδηση μιας κοινωνικής τάξης, ένα κοινωνικό κίνημα — το οποίο είναι πάντοτε παρόν, τουλάχιστον σε διάχυτη μορφή, όπου συγκρούεται για την κοινωνική ιδιοποίηση των αποφασιστικών πολιτιστικών προτύπων — και η πολιτική συνείδηση, μέσω της οποίας το κοινωνικό κίνημα μετασχηματίζεται σε πολιτική δράση, πρέπει να διαφοροποιηθούν: μια δράση που κατευθύνεται εναντίον μιας κοινωνικής εξουσίας μπορεί να γίνει στρατηγική που κατευθύνεται εναντίον μιας πολιτικής εξουσίας.

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΠΑΡΙΘΜΗΣΑΜΕ ΚΑΤΑΛΗΓΟΥΝ από κοινού σε μία από τις σπουδαιότερες «περιοχές» της κοινωνιολογικής ανάλυσης, αυτή της κοινωνικής δράσης. Τη διατυπώνουμε για μια ακόμη φορά σύντομα: σε ένα πολιτιστικό πεδίο εμφανίζονται συγκρούσεις μεταξύ κοινωνικών κινήματων για τον έλεγχο των πολιτιστικών προτύπων: Οι αντιθέσεις αυτές καθορίζουν τους θεσμικούς και οργανωτικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων σχηματίζονται κοινωνικές πρακτικές. Οι μηχανισμοί αυτοί είναι σε μεγάλο βαθμό αυτόνομοι και δικαιώνουν μια αυτόνομη πολιτική επιστήμη και μια κοινωνιολογία των κοινωνικών κινήματων και των πολιτιστικών προτύπων. Αλλά εκτός από την περιοχή της κοινωνικής δράσης υπάρχουν και άλλες περιοχές κοινωνιολογικής ανάλυσης.

Οι κοινωνικές σχέσεις δεν είναι ποτέ εντελώς ανοιχτές: εδραιώνονται και μετασχηματίζονται σε κοινωνική τάξη. Αυτή διατηρείται από τα κοινωνικά και πολιτιστικά παραδείγματα ελέγχου και από την εξουσία του κράτους. Η κοινωνική τάξη μπορεί,

ωστόσο, να μπει σε κρίση καθώς και οι κοινωνικές σχέσεις και τα πολιτιστικά πρότυπα. Έτσι οι περιοχές της κοινωνικής τάξης και της κρίσης πρέπει να προστεθούν στην περιοχή της κοινωνικής δράσης. Χωρίς ν' αφήσουμε, τέλος, το δεδομένο κοινωνικό πεδίο, οι κοινωνικές σχέσεις και η κοινωνική τάξη υπόκεινται σε σταθερή αλλαγή. Μπορεί η ανάλυση των κοινωνικών κινημάτων να πάει πέραν της δικής της περιοχής και να διαπεράσει τις περιοχές της κοινωνικής τάξης, της κρίσης και της κοινωνικής αλλαγής;

Η ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ στην περιοχή της κοινωνικής τάξης είναι δύσκολο να επιτευχθεί επειδή οι δύο αυτοί πνευματικοί προσανατολισμοί αντιτίθενται κατά πολύ. Τουλάχιστον για είκοσι χρόνια —από τον Marcuse στον Foucault, από τον Althusser στον Bourdieu— το πνευματικό αυτό ρεύμα που σχηματίζει ένα σημαντικό μέρος της κοινωνικής σκέψης μας, υποστηρίζει ότι η σύγχρονη κοινωνία ελέγχεται κι επιτηρείται σ' ένα συνεχώς αυξανόμενο βαθμό. Η κοινωνική ζωή ανάγεται κατά συνέπεια στο σύστημα των σημείων μιας αδιαίρετης εξουσίας. Κάθε κοινωνικό κίνημα που είναι κάτι περισσότερο από άρνηση ή εξέγερση καθίσταται αδύνατο ή ανάγεται σ' ένα περιθωριακό φαινόμενο μιας μονοδιάστατης κοινωνίας. Η απαισιοδοξία αυτή είναι όλο και περισσότερο σωστή καθώς οι μελέτες για την εκπαίδευση και την κοινωνική εργασία κατέδειξαν την ανικανότητά τους να καταπολεμήσουν τις κοινωνικές διαφορές. Αυτό σημαίνει ότι σήμερα το κυριότερο εμπόδιο που αντιμετωπίζει η κοινωνιολογία των κοινωνικών κινημάτων δεν είναι πλέον μια κοινωνιολογία των θεσμών ή του κοινωνικού συστήματος —η επιρροή τους έχει ήδη αποδυναμωθεί από την πολιτιστική και κοινωνική κρίση— αλλά η κοινωνιολογία των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους. Είναι κατά συνέπεια σημαντικό ότι η κοινωνιολογία των κοινωνικών κινημάτων διεισδύει σ' αυτή την εχθρική περιοχή.

Πρώτον: Σήμερα μπορούμε να απορρίψουμε τις θέσεις που κατανοούν το σχολείο και την κοινωνική εργασία ως εντελώς ανίσχυρους θεσμούς όσον αφορά τη μείωση της κοινωνικής ανισότητας —ως εάν οι δάσκαλοι και οι εκπαιδευτές να μην μπορούν να είναι δράστες. Είναι αλήθεια, ωστόσο, ότι μπορεί κάποιος να αντιπαραθέσει σ' αυτούς τους ισχυρισμούς, οι οποίοι βασίζονται σ' ελάχιστα δεδομένα, έρευνες οι οποίες δείχνουν ξεκάθαρα ότι η αυθεντική ανισότητα αυξάνεται σημαντικά στην πορεία της διαπαιδαγώγησης από το σχολικό σύστημα. Η επιβεβαίωση από τα γεγονότα μας επιτρέπει να ξανανοιξουμε τώρα τη διαμάχη για την εκπαίδευση, δηλαδή, για τα κοινωνικά προβλήματα της γνώσης και της ηθικότητας. Αυτή είναι μια ουσιαστική προϋπόθεση για τη διάνοιξη του πεδίου των κοινωνικών κινημάτων.

Δεύτερον: Η κοινωνική τάξη δεν είναι ποτέ τελειωμένη. Όταν μιλάμε για ιδεολογικό έλεγχο, χειραγώγηση και αποξένωση, υπάρχουν εκεί πάνω απ' όλα, φυσική καταπίεση, βία κι εξεγέρσεις έστω και σε αδύναμες μορφές. Δεν είναι παρά πολύ σημαντικό στο τέλος αυτού του αιώνα, που επισκιάστηκε από απολυταρχικά κράτη, ότι βλέπουμε την κοινωνική ζωή να αναβιώνει εκεί που φαινόταν ότι εξαλείφθηκε: στη Βραζιλία και τη Χιλή, στην Πολωνία, στη Ρουμανία ή ακόμη και στην Κίνα;

Ας επιστρέψουμε τώρα στις «καταστάσεις» και την «κρίση συμπεριφοράς»: κι αυτές επίσης ανθίστανται σε μια κοινωνιολογική ανάλυση που έχει ως αφετηρία την έννοια των κοινωνικών κινημάτων, αλλά σε μικρότερο βαθμό. Ένα σύγχρονο παράδειγμα είναι διαθέσιμο. Διαβάζουμε για μία ακόμη φορά έναν αριθμό ερευνών για τις κοινωνικές επιπτώσεις της ανεργίας: στο σύνολό τους είναι μικρότερες από τη Μεγάλη Κρίση. Στη δεκαετία του τριάντα ήταν αδύνατο να μιλάμε μόνο για τις ψυχολογικές επιπτώσεις της ανεργίας, όταν γίνονταν πορείες πεινασμένων στην Αμερική και την Ευρώπη, όταν τα φασιστικά κινήματα τρέφονταν από την ανεργία. Πρέπει επίσης και σήμερα ν' ασκήσουμε κριτική στην κοινωνιολογία που μιλά μόνο για ανομία, για περιθωριακές υπάρξεις ή για προβλήματα προσωπικότητας που σχετίζονται με την ανεργία, ενώ, για παράδειγμα, σχεδόν όλα τα γκέτο των μαύρων στις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά και σε πολλές αγγλικές πόλεις γνώρισαν αναταραχές. Την ίδια στιγμή όλες αυτές οι αναλύσεις οι οποίες μιλούν μόνο τη γλώσσα της κρίσης και της κατάρρευσης της κοινωνικής οργάνωσης, φάνηκαν ανεπαρκείς.

ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ είναι, αντίθετα, τόσο κοντά στα κοινωνικά κινήματα ώστε συχνά ταυτίζονται κατά λάθος.

Σ' ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΕΦΑΡΜΟΣΟΥΜΕ την έννοια του υπερκαθορισμού. Οι παρατηρούμενες μορφές συμπεριφοράς μπορούν να εξηγηθούν ως απαντήσεις στην ολοκλήρωση ή τον αποκλεισμό, την κρίση ή την αλλαγή. Αλλά αυτές οι εξηγήσεις αφήνουν πάντοτε ένα σημαντικό υπόλειμμα, το οποίο μπορεί να αναλυθεί μόνον ως ένα σύμπλεγμα έμμεσων επιπτώσεων, είτε αδυναμίας ή της ανάδυσης των κοινωνικών κινημάτων. Όπου δεν υπάρχει σύγκρουση, υπερισχύει η αναγκαστική ενότητα, η βία και η απόσυρση. Η έννοια του υπερκαθορισμού έχει το πλεονέκτημα ότι σέβεται την αυτονομία των αναλυτικών προσεγγίσεων, η οποία ανταποκρίνεται σ' αυτή ή εκείνη την περιοχή της κοινωνικής ζωής: την ίδια ωστόσο στιγμή κρατιέται στέρα σε γενικές αναλυτικές αρχές.

4. Κοινωνιολογικές Πρακτικές

Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ, ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ και οι κοινωνικές σχέσεις απαιτούν ειδικές τεχνικές έρευνας. Η εκτεταμένη σφυγομέτρηση της κοινής γνώμης έχει νόημα εάν οι συγκρούσεις αντιμετωπίζονται ως η έκφραση των συστημικών προβλημάτων. Η συμπεριφορά των παρατηρούμενων προσώπων σχετίζεται με τη θέση που κατέχουν στο σύστημα. Η έρευνα των κοινωνικών αγώνων από την άλλη πλευρά είναι πάντοτε ιστορική κατά την προσέγγιση, ακόμη κι όταν συμπληρώνεται από τεχνικές που απομιμούνται αποφάσεις ή διαφωνίες.

Πώς πρέπει να μελετηθούν τα κοινωνικά κινήματα; Οι δυσκολίες εδώ βρίσκονται στο γεγονός ότι οι συγκρούσεις, στις οποίες ένα κοινωνικό κίνημα αναγνωρίζεται, είναι ως επί το πλείστον τόσο πολύπλοκες ώστε φαίνεται ως απολύτως αναγκαία

πρώτα να το κατανοήσουμε από μια σφαιρική, δηλαδή, μια ιστορική προοπτική. Επίσης: μια κοινωνιολογία που παραχωρεί στα κοινωνικά κινήματα ένα κεντρικό τόπο, δεν μπορεί να εγκαταλείψει τεχνικές που υποβοηθούν την έρευνά τους. Ας θυμηθούμε ότι ένα κοινωνικό κίνημα δημιουργεί την κοινωνική κατάσταση και δεν είναι μια απάντηση σ' αυτήν, όπως στην περίπτωση της συλλογικής συμπεριφοράς. Η τεχνική της έρευνας πρέπει να επιτρέπει την αντιστροφή της σχέσης των δρώντων προς την πρακτική: η ανακάλυψη —κάτω από τη συμπεριφορά που απαντά σε μια κατάσταση— της συμπεριφοράς που προκαλεί αυτή την κατάσταση και κατά συνέπεια φέρνει στο φως τις υποκείμενες κοινωνικές σχέσεις και πολιτιστικούς προσανατολισμούς. Η μέθοδος της κοινωνιολογικής παρέμβασης το έκανε αυτό σκοπό της. Αναπτύχθηκε από εμένα κι εφαρμόστηκε σε μερικές δεκάδες ερευνών. Το κεντρικό ενδιαφέρον μιας κοινωνιολογικής παρέμβασης έγκειται στο να φτάσει σε αυτή την αντιστροφή, την οποία ονομάζω «μεταστροφή». Ο ερευνητής την εφαρμόζει πρώτα στον εαυτό του και μετά τη δοκιμάζει με τους δράστες. Αυτό προϋποθέτει ότι δημιουργείται μια τεχνητή κατάσταση στην οποία οι δράστες δεν χρειάζεται ν' αντιδρούν στην κατάσταση, όπως δεν χρειάζεται ν' απαντούν σ' ερωτήσεις του ερευνητού. Αντίθετα προς αυτό οι δράστες ανακαλύπτουν μέσω ανοιχτής συζήτησης με τους κοινωνικούς εταίρους, μέσω ανεξάρτητου-στοχασμού και διαλόγου με τους ερευνητές, κατά πόσο ένα εγχείρημα και ποιο εγχείρημα εμπεριέχεται στη δράση τους. Με τον τρόπο αυτό οι δράστες μπορούν να προσεγγίσουν τα συστατικά της δράσης που είναι κρυμμένα, όπως ένα κοινωνικό κίνημα στη συλλογική συμπεριφορά και τους κοινωνικούς αγώνες τους. Αυτή η αυτο-ανάλυση των δρώντων είναι δυνατή επειδή το νόημα μιας δράσης και η συνείδηση των δρώντων δεν διαχωρίζονται ποτέ εντελώς. Μια αυτο-ανάλυση, ωστόσο, παραμένει πάντοτε ανολοκλήρωτη επειδή ένας δράστης δεν μπορεί ποτέ να γίνει εντελώς ένας αναλυτής: δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα κριτής και κατήγορος. Μπορεί, ωστόσο, να πλησιάζει την ανάλυση του ερευνητού. Ο ερευνητής αντίστροφα πλησιάζει τον δράστη μέσω της επιθυμίας του να πάρει από τη σύγκρουση τη μεγαλύτερη δυνατή σημασία. Αυτή η αλληλόδραση της «αυτο-ανάλυσης» των δρώντων και η ενεργητική παρέμβαση του ερευνητού μου φαίνεται να περιγράφει καλύτερα τις προθέσεις, την προσέγγιση και τις δυσκολίες αυτής της μεθόδου.

5. Τα θεμέλια γι' αυτή την προσέγγιση

ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΠΟΥ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΠΟΛΛΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΙ για τα κοινωνικά κινήματα αντί για τα κόμματα, το γεγονός ότι προτιμούν να μιλούν για κινήματα μάλλον παρά για τρέιντ γιούνιον, μπορεί να καθοριστεί από την αυξανόμενη δυσπιστία προς ένα βασικό τύπο πολιτικής δράσης: προς την πολιτική δράση που πρωταρχικά προσεγγίζει κοινωνιο-λαϊκά κινήματα και στη συνέχεια γίνεται όλο και περισσότερο ένα εργαλείο και μια φωνή στην υπηρεσία του κράτους. Αφότου το εργατικό κίνημα πολλών χωρών οδήγησε σε ολοκληρωτικά κράτη και τα εθνικά κινήματα απελευθέ-

ρωσης είχαν ως αποτέλεσμα στρατιωτικές δικτατορίες ή διεφθαρμένα καθεστώτα, πολλοί κοινωνιολόγοι, και άλλοι ερευνητές, ψάχνουν για την ανάδυση νέων απαιτήσεων και νέων κινημάτων σ' ένα βαθύτερο επίπεδο από αυτό της πολιτικής δράσης, στην περιοχή των συχνά αδύναμων ή ανοργάνωτων κυκλοφορούντων γνωμών.

Αυτή η έρευνα των κοινωνικών κινημάτων γίνεται καθαυτή ένα κεντρικό ζήτημα κοινωνιολογικής ανάλυσης καθόσον θέτει υπό συζήτηση την ιστορική μας εξέλιξη. Η εξέταση αυτή, ειδικά σήμερα, συνδέεται έντονα με την εμφάνιση μιας ποικιλίας μη-δυτικών τρόπων ανάπτυξης, με τις καταστροφές του ολοκληρωτισμού, που καθιστά αδύνατη τη συνεχιζόμενη πίστη στην πρόοδο και το νόημα της ιστορίας, με το κύμα των νέων τεχνολογιών, που επαναστατικοποιούν την παραγωγή και με τη συνεχώς αυξανόμενη απόσταση μεταξύ των πολιτικών μηχανισμών και της κοινής γνώμης, μεταξύ ιδεολογίας και εθίμων και συνηθειών, ούτως ώστε η κοινωνική ζωή να εμφανίζεται ως εντελώς τεμαχισμένη μεταξύ του χθες, του σήμερα και του αύριο.

Απόδοση στην ελληνική: *Γ. Ν. Μερτίκας*